

JERZY GEISLER

W KWESTII DZIEDZICZENIA WKŁADU GRUNTOWEGO W ROLNICZEJ SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNEJ

1. Dziedziczeniu wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych¹ poświęcono w kodeksie cywilnym zaledwie trzy artykuły (1086 - 1088 k.c.). Artykuł 1086 k.c. nakazuje stosować do dziedziczenia wkładów gruntowych odpowiednio przepisy tytułu X księgi czwartej k.c., o ile art. 1087 i 1088 k.c. nie stanowią inaczej. Lakoniczność uregulowania i konieczność stosowania odpowiednio przepisów były przyczyną wielu kontrowersji. Rozbieżnie interpretowane były tak podstawowe pojęcia jak np. przedmiot dziedziczenia i zapisu obejmującego wkład gruntowy, kwestia dziedziczenia na zasadach tzw. zastępstwa szczególnego czy dziedziczenia testamentowego. Rzadko sprawy związane z dziedziczeniem wkładów gruntowych były przedmiotem zainteresowania Sądu Najwyższego, stąd trudno mówić o wypracowaniu określonej linii orzeczniczej.

Ustawą z dnia 26 III 1982 r.² znowelizowano szereg przepisów kodeksu cywilnego, w tym art. 1088 § 2 k.c. oraz wiele innych przepisów tytułu X księgi czwartej, które stosuje się odpowiednio do dziedziczenia wkładów gruntowych. Ponadto, 1 I 1983 r. weszła w życie ustawa z dnia 16 IX 1982 r. Prawo spółdzielcze³. Przeprowadzone zmiany legislacyjne skłaniają do podjęcia próby odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu

¹ Przepisy dotyczące dziedziczenia wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych stosuje się odpowiednio do dziedziczenia wkładów gruntowych w innych niż r.s.p. spółdzielniach produkcji rolnej oraz w spółdzielniach kółek rolniczych. Dotyczy to wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach specjalistycznych (art. 177 pr. spół.), w innych spółdzielniach zajmujących się produkcją rolną (art. 178 § 2 pr. spół.) oraz w spółdzielniach kółek rolniczych — usług rolniczych (art. 180 § 3 pr. spół.). Rolnicza spółdzielnia produkcyjna w tekście powoływana jako r.s.p.

² Ustawa z dnia 26 III 1982 r. o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz o uchynieniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych, Dz. U. nr 11, poz. 81; ustawa ta weszła w życie z dniem 6 IV 1982 r. i zgodnie z art. 2 § 1 stosuje się ją do spadków otwartych od dnia jej wejścia w życie.

³ Ustawa z dnia 16 IX 1982 r. — Prawo spółdzielcze, Dz. U. nr 30, poz. 210, w tekście powoływana jako pr. spół.

wejście w życie nowych przepisów pozwoliło rozstrzygnąć istniejące spory i rozbieżności. Chodzi również o zasygnalizowanie wątpliwości, które rodzą się na gruncie nowych unormowań.

2. Przedmiotem dziedziczenia jest wkład gruntowy w r.s.p. (art. 1087 § 1 k.c.)⁴. Jeśli do spadku należą działki przyzagrodowa i siedliskowa, to podlegają one dziedziczeniu łącznie z wkładem gruntowym (art. 1087 § 3 k.c.). Do dnia 1 I 1983 r. pojęcie wkładu gruntowego określała ustawa z 17 II 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach⁵. Uregulowanie to było mało precyzyjne. Ustawa z dnia 16 IX 1982 r. Prawo spółdzielcze wprowadziła w tym zakresie ściślejsze sformułowanie. Zgodnie z art. 141 § 1 przez wkład gruntowy rozumie się grunty oraz budynki lub ich części i inne urządzenia trwale z gruntem związane, znajdujące się na tych gruntach w chwili ich wniesienia do spółdzielni. Tak określone pojęcie wkładu gruntowego usunęło przede wszystkim wątpliwości, czy zwrot „wkład gruntowy” obejmuje jedynie sam grunt⁶, czy także wszystko to co znajdowało się na gruncie w chwili jego wniesienia do spółdzielni, stanowiąc część składową gruntu⁷.

Nowa ustawa zmniejszyła ilość rodzajów wkładów do dwóch, wyróżniając wkłady gruntowe (art. 141 pr. spół.) i wkłady pieniężne (art. 152 pr. spół.). Nie ma wątpliwości, że wkład pieniężny podlega dziedziczeniu na zasadach ogólnych, nawet wówczas, gdy na jego poczet wniesiono na podstawie art. 152 § 1 pr. spół. pewne środki produkcji. W poprzednim uregulowaniu występowały jeszcze wkłady inwentarzowe. Istniały wątpliwości co do sposobu dziedziczenia tych wkładów. Czy winny one dzielić los wkładów gruntowych⁸, czy też podlegały dziedziczeniu na zasadach ogólnych⁹. Zastanović się trzeba, co należy uczynić obecnie z wkładami inwentarzowymi podlegającymi zwrotowi, które zostały wniesione do spółdzielni do dnia 1 I 1983 r. Sądzę, że dopuszczalne są tu różne rozwiązania w zależności od tego, co było przedmiotem takiego wkładu. Spółdzielnie powinny dokonywać przekształceń wkładów inwentarzowych na wkład gruntowy (gdy wkład inwentarzowy stanowiły rze-

⁴ Zob. zd. 1 i 2 w przyp. 1.

⁵ Ustawa z dnia 17 II 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach (Dz. U. nr 12, poz. 61 z późniejszymi zmianami).

⁶ J. Ignatowicz w: M. Gersdorf, J. Ignatowicz, *Prawo spółdzielcze — komentarz*, Warszawa 1966, s. 243; J. St. Piątowski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1982, s. 52-53; H. Skiba, *Wkłady gruntowe w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych*, Warszawa 1969, s. 41.

⁷ L. Stecki w: *Kodeks cywilny z komentarzem*, pod red. J. Winiarza, Warszawa 1980, s. 937.

⁸ J. Pietrzykowski, *Dziedziczenie wkładu gruntowego tu rolniczej spółdzielni produkcyjnej*, *Studia Prawnicze* 1966, z. 12, s. 66.

⁹ F. Dorożała, *Dziedziczenie wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych*, *Nowe Prawo* 1966, nr 2, s. 163.

czy zaliczone obecnie do wkładu gruntowego jako jego część składowa), lub na wkład pieniężny (dotyczy to zwłaszcza środków produkcji) bądź powinny zawierać umowy cywilnoprawne na korzystanie z określonych rzeczy (np. budynków położonych na nieruchomościach innych aniżeli wkład gruntowy), bądź też należałoby zwracać rzeczy, gdy dalsze ich używanie przez spółdzielnię okazuje się zbędne.

3. W wyniku nowelizacji kodeksu cywilnego znacznemu rozszerzeniu uległ krąg spadkobierców ustawowych. Obecnie krąg ten określają przepisy art. 931 - 937 k.c., modyfikowane dodatkowo przez art. 1060 i 1062 k.c. w związku z art. 1086 i 1058 k.c.). Przesłanki, jakie winni spełniać spadkobiercy dziedziczący wkład gruntowy z ustawy określa art. 1087 § 1 i 2 k.c. Na podstawie art. 1087 § 1 k.c. dziedziczą spadkobiercy, którzy w chwili otwarcia spadku są:

- 1) członkami r.s.p., w której spadkodawca miał wkład gruntowy,
- 2) małoletni, bądź też pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół,
- 3) trwale niezdolni do pracy.

Ad. 1) Zgodnie z art. 15 § 2 i 139 § 1 i 2 pr. spół. członkiem r.s.p. może zostać osoba o pełnej zdolności do czynności prawnych (wyjątek od tego warunku przewiduje art. 15 § 3), będąca rolnikiem, która jest właścicielem, posiadaczem samoistnym bądź zależnym gruntów rolnych, a także osoba, mająca kwalifikacje przydatne do pracy w spółdzielni. Osoby te muszą ponadto odpowiadać dalszym wymaganiom określonym w statucie. Osoba staje się członkiem spółdzielni z chwilą przyjęcia do spółdzielni. O przyjęciu orzeka organ spółdzielni wskazany w statucie. Powyższy tryb nie dotyczy założycieli spółdzielni, którzy podpisali statut, albowiem stają się oni członkami z chwilą zarejestrowania spółdzielni (art. 17 § 1 i 4 pr. spół.).

Ad. 2) Zgodnie z art. 10 k.c. małoletnią jest osoba, która nie ukończyła lat 18 i nie zawarła związku małżeńskiego. Pobieranie nauki zawodu lub uczęszczanie do szkół uprawnia do dziedziczenia wkładu gruntowego z wyjątkiem wypadku, gdy osoba osiągnęła pełnoletność i pobiera naukę w szkole dla pracujących lub odbywa studia dla pracujących (§ 9 rozp. RM z dnia 28 XI 1964 r.¹⁰ w związku z art. 1086 i 1064 k.c.).

Ad. 3). Osobami trwale niezdolnymi do pracy są:

- a) kobiety, które ukończyły 60 lat oraz mężczyźni, którzy ukończyli lat 65 i nie wykonują stałej pracy, która stanowiłaby dla nich główne źródło utrzymania,

¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 XI 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (tekst jednolity Dz. U. z 1983 r. nr 19, poz. 86).

b) osoby zaliczone do I lub II grupy inwalidów w trybie i na zasadach określonych w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, a w szczególnych wypadkach również osoby, których stan trwałej niezdolności do pracy ustali sąd na podstawie całości kształtu okoliczności w sprawie (§ 7 ust. 1 i 2 z związku z ust. 3 rozp. RM z dnia 28 XI 1964 r. w związku z art. 1086 i 1064 k.c.).

W art. 1087 § 2 k.c. określone są dwie dalsze przesłanki, które uprawniają spadkobierców do dziedziczenia wkładu gruntowego dopiero wówczas, jeśli między powołanymi do spadkobrania wkładu gruntowego nie ma osoby, która w chwili otwarcia spadku byłaby członkiem r.s.p., gdzie spadkodawca miał wkład gruntowy (a więc osoby, która spełniałaby przesłankę z art. 1087 § 1 pkt 1 k.c.). Do spadkobrania uprawnione są osoby, które:

— pracują w gospodarstwie rolnym spółdzielni (w piśmiennictwie¹¹ przyjęto zgodnie, że dotyczy to pracy w spółdzielni w której spadkodawca miał wkład gruntowy, przy czym winna mieć ona charakter stały i związany z produkcją rolną),

— w ciągu 6-ciu miesięcy od chwili otwarcia spadku zostaną członkami spółdzielni, w której spadkodawca miał wkład gruntowy.

W tym miejscu rozstrzygnąć należy kwestię, czy zwrot „w braku spadkobierców określonych w punkcie pierwszym paragrafu poprzedzającego”, zawarty w art. 1087 § 2 k.c. dotyczy spadkobierców powołanych tylko na podstawie art. 931 bądź 932 k.c., czy również spadkobierców powołanych na podstawie art. 1060 albo 1062 k.c. Innymi słowy mówiąc, jeśli w gronie spadkobierców powołanych do spadku na podstawie art. 931 albo 932 k.c. brak osób spełniających przesłankę z art. 1087 § 1 pkt 1 k.c., należy wówczas zastosować art. 1087 § 2 k.c., czy najpierw trzeba zastosować art. 1060 bądź 1062 k.c. a dopiero później ewentualnie art. 1087 § 2 k.c.¹² Przyjąć należy, że zwrot zawarty w art. 1087 § 2 k.c. odnosi się jedynie do spadkobierców określonych na podstawie art. 931 albo 932 k.c., spadkobiercy bowiem, dziedziczący na zasadach zastępstwa szczególnego z art. 1060 lub 1062 k.c., mogą dojść do spadkobrania dopiero wówczas, kiedy spadkobierca lub spadkobiercy ustawowi nie spełniają przesłanek uprawniających do dziedziczenia. Te zaś są określone albo wyłącznie w art. 1087 § 1 k.c. (jeśli wśród spadkobierców znajduje

¹¹ F. Dorożała *Dziedziczenie wkładów*, s. 167; J. St. Piątkowski, *Prawo spadkowe*, s. 113; L. Stecki, *Kodeks*, s. 937.

¹² Krąg spadkobierców obejmuje żonę spadkodawcy (Z), która jest trwale niezdolna do pracy, dwóch synów (S_1 i S_2) i córkę (C), przy czym S_1 i C pracują w gospodarstwie rolnym spółdzielni a S_2 jest nauczycielem. Obaj synowie mają po jednym dziecku (odpowiednio W_1 i W_2), którzy są członkami r.s.p., w której ich dziadek miał wkład. Stosując wariant pierwszy wkład dziedziczyliby Z, S_1 , C i W_2 po 1/4 zakładając, że S_2 nie zostanie członkiem tej r.s.p. w ciągu 6-ciu miesięcy od otwarcia spadku. Stosując wariant drugi dziedziczyliby Z, W_1 i W_2 po 1/3.

się osoba spełniająca warunek z art. 1087 § 1 pkt 1 k.c.), albo łącznie w art. 1087 § 1 i 2 k.c. Przyjęcie drugiego rozwiązania byłoby w wielu przypadkach krzywdzące dla bliższych krewnych spadkodawcy spełniających przesłanki z art. 1087 § 2 k.c, wcześniej bowiem doszliby do dziedziczenia dalsi krewni na zasadach zastępstwa szczególnego¹³.

Mimo zmiany przepisów kodeksu cywilnego nadal zachowała swą aktualność powszechnie przyjęta w literaturze i orzecznictwie zasada¹⁴, że jeśli spadkobierca, który nie spełniał żadnych przesłanek uprawniających do dziedziczenia wkładu gruntowego, został wyłączony od dziedziczenia tak, jakby nie dożył otwarcia spadku, w wyniku uznania za niegodnego (art. 928 § 2 k.c), odrzucenia spadku (art. 1020 k.c), zrzeczenia się dziedziczenia (art. 1049 § 2 k.c.) lub też odsunięcia od dziedziczenia na podstawie tzw. testamentu negatywnego, to jego zstępni mogą dość do dziedziczenia wkładu gruntowego tylko na zasadzie zastępstwa szczególnego. Nie dotyczy to oczywiście przypadku, gdy dziedziczenie następuje na zasadach ogólnych (na podstawie art. 1063 w związku z art. 1086 k.c).

Jedną z bardziej kontrowersyjnych kwestii będzie z pewnością określenie przesłanek, jakim muszą odpowiadać spadkobiercy dziedziczący wkład gruntowy w r.s.p. na warunkach zastępstwa szczególnego na podstawie art. 1060 i 1062 k.c. w związku z art. 1086 k.c. Do dziedziczenia na warunkach zastępstwa szczególnego dochodzi w sytuacji, gdy spadkobierca lub spadkobiercy powołani do spadku nie spełniają żadnej z przesłanek, które uprawniają do dziedziczenia. Powołani są wówczas do dziedziczenia dalsi krewni, o ile spełniają warunki, które ustawodawca szczególnie z pewnych względów preferuje. Przesłanki, które musi spełniać taki spadkobierca zawsze mieszczą się w ramach ogólnie określonych warunków dziedziczenia, w naszym przypadku w ramach art. 1087 § 1 i 2 k.c

Zastanówmy się więc, które z warunków art. 1087 § 1 i 2 k.c. spełniać musi spadkobierca, aby mógł dziedziczyć wkład gruntowy na podstawie art. 1060 bądź 1062 k.c w związku z art. 1086 k.c. Pewne wskazania wynikają z analizy motywów towarzyszących powstaniu przepisów regulujących szczególny tryb dziedziczenia gospodarstw rolnych. Jednym z nich było dążenie do utrzymania ziemi w rękach osób dających gwarancje prawidłowego wykorzystania. Dlatego uprawnionymi do dziedziczenia są osoby, które odpowiadają warunkom wymaganym dla nabywania własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności (art. 1059 pkt 1 k.c). Względy humanitarne przesądziły o powołaniu do dziedziczenia osób małoletnich, pobierających naukę zawodu, uczęszczających do szkół oraz trwale niezdolnych do pracy (art. 1059 pkt 2 i 3

¹³ Zob. przykład w przyp. 12 zdanie ostatnie.

¹⁴ J. St. Piątowski, *Prawo spadkowe*, s. 109; J. Pietrzykowski w: *Kodeks cywilny — komentarz*, t. III, Warszawa 1972, s. 2006, L. Stecki, *Kodeks*, s. 914; zob. postanowienie SN z dnia 21 V 1975 r. (III CRN 86/75), OSNCP 1976, poz. 134.

k.c.). Spełnienie któregokolwiek z warunków określonych w art. 1059 k.c. uprawnia do dziedziczenia, jednakże ustawodawca w dalszych przepisach daje wyraz stanowisku, że najbardziej wskazanym jest, aby gospodarstwo rolne przypadło osobie określonej w art. 1059 pkt 1 k.c. Jedną z instytucji świadczących o takim właśnie założeniu legislacyjnym jest dziedziczenie na zasadach zastępstwa szczególnego na podstawie art. 1060 i 1062 k.c. Spadkobiercą na tej podstawie może zostać tylko osoba spełniająca warunki z art. 1059 pkt 1 k.c. Stwierdzić można, iż z przesłanką o podłożu gospodarczym związane są pewne preferencje.

Poddamy więc podobnej analizie instytucję dziedziczenia wkładów gruntowych w r.s.p. Głównym motywem ustanowienia szczególnych przepisów regulujących dziedziczenie wkładów gruntowych w r.s.p. była chęć zapobieżenia odpływowi, w następstwie dziedziczenia, ze spółdzielni użytkowanych przez nie gruntów, stanowiących wkłady członkowskie. Do spadkobrania uprawnione są osoby ściśle związane ze spółdzielnią, a mianowicie członkowie tej spółdzielni (art. 1087 § 1 pkt 1 k.c.), a w ich braku pracujący w gospodarstwie rolnym spółdzielni lub osoby, które w ciągu 6-ciu miesięcy od chwili otwarcia spadku zostaną członkami tej spółdzielni (art. 1087 § 2 k.c.). Dzięki temu istnieje duży stopień prawdopodobieństwa, że grunty, mimo zmiany właściciela, w dalszym ciągu pozostaną w spółdzielni. O uprawnieniu do spadkobrania małoletnich, pobierających naukę zawodu, uczęszczających do szkół i trwale niezdolnych do pracy (art. 1087 § 1 pkt 2 i 3 k.c.) zadecydowały względy humanitarne. Z powyższego wynika, iż zarówno przy stanowieniu przepisów regulujących dziedziczenie gospodarstw rolnych, jak i dziedziczenie wkładów gruntowych, kierowano się podobnymi motywami. Pozwala to przyjąć, że przesłankom o podłożu gospodarczym przy dziedziczeniu wkładów gruntowych przyznaje się pewien prymat. Dlatego wśród nich należy szukać warunków, które winni spełniać spadkobiercy dziedziczący wkład gruntowy na zasadach zastępstwa szczególnego. Możliwe są w tym zakresie dwa rozwiązania: albo spadkobiercą może być tylko osoba, która spełnia przesłankę z art. 1087 § 1 pkt 1 k.c., albo spadkobierca może spełniać różne warunki w zależności od tego, na jakiej podstawie następuje dziedziczenie ustawowe. W sytuacji, gdy dziedziczenie ustawowe opierałoby się wyłącznie na podstawie art. 1087 § 1 k.c., wówczas spadkobierca z art. 1060 lub 1062 k.c. musiałby spełniać przesłankę z art. 1087 § 1 pkt 1 k.c. W sytuacji natomiast, gdy dziedziczenie ustawowe następowałoby na podstawie art. 1087 § 1 i 2 k.c., to spadkobierca, dziedziczący na zasadzie zastępstwa szczególnego, mógłby spełniać warunki określone w art. 1087 § 1 pkt 1 k.c. bądź w § 2 tegoż artykułu¹⁵. To rozwiązanie jest, moim zdaniem, zbyt szero-

¹⁵ Tak J. Pietrzykowski, w: J. Majorowicz, J. Pietrzykowski, *Zmiany w regulacji stosunków pewnych w rolnictwie*, Warszawa 1984, s. 137.

kie. Obowiązek stosowania art. 1060 i 1062 k.c. jedynie odpowiednio nie pozwala na budowanie aż tak złożonej konstrukcji. Ponadto nie uwzględnia ono faktu, że zdecydowany prymat przyznano przesłance z art. 1087 § 1 pkt 1 k.c.

Sądzę, że do dziedziczenia wkładów gruntowych w r.s.p. w pełnym zakresie ma zastosowanie znowelizowany art. 1063 k.c. (w związku z art. 1086 k.c.). Jeśli żadna z osób powołanych z ustawy do dziedziczenia nie odpowiada warunkom przewidzianym do dziedziczenia wkładu gruntowego albo jeżeli uprawnionymi do dziedziczenia są wyłącznie osoby, które w chwili otwarcia spadku były trwale niezdolne do pracy, to wkład gruntowy dziedziczą spadkobiercy na zasadach ogólnych.

W wyniku nowelizacji kodeksu cywilnego znacznemu osłabieniu uległa pozycja Skarbu Państwa jako spadkobiercy ustawowego wkładu gruntowego w r.s.p. Obecnie, podobnie jak przy dziedziczeniu gospodarstw rolnych, Skarb Państwa dziedziczy jedynie w sytuacji, gdy brak spadkobierców ustawowych, określonych w art. 931 i 932 k.c. (art. 935 § 3 k.c. w związku z art. 1086 i 1058 k.c.).

4. Dotychczas różnie określano, jakim przesłankom winien odpowiadać spadkobierca dziedziczący wkład gruntowy z testamentu. Zwolennicy jednego z poglądów przyjęli, że do dziedziczenia testamentowego wkładu gruntowego należy stosować przesłanki ustanowione w art. 1087 § 1 i 2 k.c.¹⁶ Ich zdaniem art. 1065 k.c. nie mógł być stosowany odpowiednio do dziedziczenia wkładów gruntowych, gdyż był przepisem szczególnym, dotyczącym wyłącznie dziedziczenia testamentowego gospodarstw rolnych. Zwolennicy odmiennego poglądu uważali, że do dziedziczenia testamentowego wkładów gruntowych należy stosować art. 1065 k.c. w związku z art. 1086 k.c.¹⁷

Ustawą z dnia 26 III 1982 r., nowelizującą kodeks cywilny, w znacznym stopniu zmieniono art. 1065 k.c. Trudno zgodzić się z poglądem, iż art. 1065 k.c. jest przepisem szczególnym, dotyczącym wyłącznie dziedziczenia gospodarstw rolnych i nie można go stosować do dziedziczenia wkładów gruntowych w r.s.p. Art. 1086 k.c. nakazuje stosować odpowiednio, do dziedziczenia wkładów gruntowych, przepisy tytułu X księgi czwartej k.c., o ile art. 1087 i 1088 k.c. nie stanowią inaczej. Z uwagi na to, że przepisy te nie regulują kwestii dziedziczenia testamentowego, należy stosować odpowiednio art. 1065 k.c. Przepis ten znajduje zastosowanie w pełnym zakresie. Zgodnie z art. 1065 § 1 k.c. spadkobiercą testamentowym wkładu gruntowego może być każda osoba, która w chwili otwarcia spadku odpowiada warunkom wymaganym dla nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności.

¹⁶ J. St. Piątkowski, *Prawo spadkowe*, s. 158.

¹⁷ L. Stecki, *Kodeks*, s. 938.

O losach majątku spadkodawcy winna decydować w pierwszym rzędzie jego wola wyrażona w testamencie. W myśl art. 147 § 1 pr. spół. członek, będący właścicielem gruntu, stanowiącego jego wkład, może rozporządzać tym gruntem zarówno aktami między żyjącymi, jak i na wypadek śmierci. Skoro członek może rozporządzać gruntem między żyjącymi na rzecz osób określonych w art. 160 § 1 k.c., to niczym nieuzasadnione byłoby ograniczanie prawa rozporządzania własnością na wypadek śmierci poprzez zawężenie kręgu osób, które mogą być spadkobiercami testamentowymi. Rozporządzenie testamentowe nie jest przeniesieniem własności. Spadkodawca nie ma więc nawet obowiązku uprzedzenia spółdzielni o fakcie sporządzenia testamentu. Zgodnie z art. 1065 § 2 k.c. spadkobiercą testamentowym może być również osoba, która nie spełnia warunków określonych w § 1 tego artykułu. Wyjątek ten obejmuje osoby, które należą do kręgu spadkobierców ustawowych i byłyby uprawnione do dziedziczenia tego wkładu gruntowego z ustawy.

Rozważyć należy w tym miejscu, czy zwrot: osoba, która „byłaby uprawniona do dziedziczenia tego gospodarstwa z ustawy”, zawarty w końcowej części zdania w art. 1065 § 2 k.c., obejmuje tylko osoby, które dziedziczyłyby gospodarstwo spadkowe z ustawy, gdyby spadkodawca testamentu nie sporządził, czy też obejmuje on wszystkie osoby, które spełniają przesłanki uprawniające do dziedziczenia gospodarstwa z ustawy. Niezależnie — rzecz jasna — czy w konkretnym przypadku dziedziczyłyby one spadkowe gospodarstwo z ustawy, gdyby spadkodawca testamentu nie sporządził, czy nie¹⁸. Wiele argumentów przemawia za przyjęciem pierwszego z wymienionych rozwiązań¹⁹. W przepisie tym jest mowa o dziedziczeniu tego gospodarstwa z ustawy. Uprawnionymi do dziedziczenia tego (spadkowego) gospodarstwa z ustawy są tylko te z osób spełniających przesłanki szczególne, które zostały powołane do spadku. Gdyby zamierzano zastosować drugie rozwiązanie, należałoby pominąć w tym zwrocie słowo „tego”. Stosując ten wariant w pewnych przypadkach mogłyby dziedziczyć gospodarstwo z testamentu osoby małoletnie, pobierające naukę zawodu, uczęszczające do szkół lub osoby trwale niezdolne do pracy, które nie dziedziczyłyby gospodarstwa z ustawy, gdyby testamentu nie sporządzono, podczas gdy osoby nie spełniające żadnej z przesłanek z art. 1059 k.c. nie mogłyby zostać spadko-

¹⁸ Krąg spadkobierców obejmuje żonę spadkobiercy, trwale niezdolną do pracy, syna, który jest rolnikiem, małoletniego wnuka, brata spadkodawcy, który jest nauczycielem oraz małoletniego bratanka. Stosując pierwszy wariant do spadku z testamentu, na podstawie art. 1065 § 2 k.c. mogłaby być powołana jedynie żona. Stosując drugie rozwiązanie można na tej samej podstawie powołać do spadku obok żony również wnuka i bratanka, wyłączony jest jedynie brat.

¹⁹ Odmienne J. Pietrzykowski w: J. Majorowicz, J. Pietrzykowski, *Zmiany w regulacji*, s. 136; J. S. Wójcik, *Nowe uregulowania w zakresie dziedziczenia gospodarstw rolnych*, Państwo i Prawo 1982, nr 9, s. 38.

biercami testamentowymi. Byłoby to społecznie nieuzasadnione, a nadto krzywdzące osoby, które nie spełniają warunków z art. 1059 k.c.²⁰ Reasumując, przyjąć należy, iż rozwiązanie z art. 1065 § 2 k.c. dopuszcza możliwość powołania do spadku na podstawie testamentu wyłącznie osób, które dziedziczyłyby wkład gruntowy z ustawy, gdyby spadkodawca nie sporządził testamentu.

W sytuacji, gdy testator powołał do spadku osoby, które nie spełniają przesłanek z art. 1065 § 1 i 2 k.c., to zgodnie z § 3 tego artykułu dochodzi do dziedziczenia ustawowego.

Testamentem można powołać do spadkobrania wkładu gruntowego w r.s.p. osobę prawną (art. 1065 § 4 k.c. w związku z art. 1086 k.c.). W przypadku dziedziczenia przez osobę prawną odpowiednio należy stosować art. 160 § 2 k.c. Przyjąć trzeba, że podmioty wyszczególnione w tym przepisie, a mianowicie Skarb Państwa, rolnicze spółdzielnie produkcyjne, kółka rolnicze oraz inne spółdzielcze lub społeczne rolnicze jednostki organizacyjne nie muszą uzyskiwać zezwolenia, aby skutecznie złożyć oświadczenie o przyjęciu spadku obejmującego wkład gruntowy. Pozostałe osoby prawne, przed złożeniem oświadczenia o przyjęciu spadku, muszą uzyskać odpowiednie zezwolenie. Zezwolenia udziela wojewoda właściwy ze względu na siedzibę danej osoby prawnej, zgodnie z § 1 ust. 1 rozp. RM z dnia 4 XII 1980 r.²¹.

5, Do zapisu wkładu gruntowego w r.s.p. stosuje się odpowiednio art. 1067 k.c. (w związku z art. 1086 k.c.). Omówić należy kwestię zapisu wkładu gruntowego lub jego części, o którym mowa w art. 1067 § 1 k.c., nowelizacja kodeksu cywilnego bowiem spowodowała dość istotne zmiany w tym zakresie²², natomiast regulacja innego zapisu (z art. 1067 § 2 k.c.) pozostała bez zmian. Przede wszystkim rozszerzono krąg osób, które mogą być zapisobiorcą wkładu gruntowego, ponieważ stosuje się w tym wypadku odpowiednio art. 1065 k.c. Ponadto zmianie uległy przepisy ograniczające podział wkładów gruntowych. Obecnie, zgodnie z art. 163 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 1086, 1070 i 213 k.c., podział wkładu jest dopuszczalny jedynie wówczas, gdy objęta zapisem część wkładu bądź sama przez się, bądź wraz z nieruchomościami stanowiącymi już własność zapisobiorcy lub wraz z obszarem odpowiadającym jego udziałowi we współwłasności, utworzy gospodarstwo rolne zdolne do towarowej produkcji. Warunki uznania gospodarstwa za zdolne do towarowej produk-

²⁰ Zob. przykład w przyp. 18, zdanie ostatnie.

²¹ Dz. U. nr 27, poz. 113.

²² Pomijam problematyczne zagadnienie przedmiotu zapisu z art. 1067 § 1 k.c. ponieważ wykracza to znacznie poza ramy niniejszego opracowania. Zob. w tej kwestii: J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1968, s. 291; J. St. Piątkowski, *Prawo spadkowe*, s. 166 - 169.

cji określa § 6 rozp. RM z dnia 28 XI 1964 r. Pojawia się tu problem, jak obliczyć zdolność do towarowej produkcji w sytuacji, gdy uzyskana w drodze zapisu część gruntu (zakładam, że spadkobiercy nie wycofali gruntu spółdzielni) pozostaje nadal wkładem w spółdzielni z uwagi na przykład, że zapisobiorca jest członkiem tej spółdzielni. Niemożliwe bowiem jest w tym wypadku obliczenie, czy w wyniku podziału powstanie gospodarstwo rolne zdolne do towarowej produkcji. Powstaje więc pytanie, jakie stosować w takiej sytuacji kryterium dopuszczalności podziału wkładu gruntowego?

6. Zbycia spadku obejmującego wkład gruntowy w r.s.p. bądź zbycia udziału spadkowego obejmującego taki wkład można dokonać na rzecz osoby, która odpowiada warunkom wymaganym dla nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności (art. 1069 k.c. w związku z art. 1086 k.c). Za trafny uznać należy pogląd, iż zbywca, będąc członkiem spółdzielni, nie musi informować spółdzielni o zamiarze dokonania tej czynności²³.

7. W przepisach regulujących dział spadku zmieniono art. 1088 § 2 k.c, uchylając prawo pierwokupu przysługujące Skarbowi Państwa w przypadku sprzedaży wkładu w trakcie postępowania działowego. Wśród innych przepisów związanych z działem spadku wymienić trzeba zmieniony art. 163 k.c, który określa warunki dopuszczalności podziału wkładu gruntowego (w związku z art. 1086, 1070 i 213 k.c). O trudnościach związanych ze stosowaniem tego przepisu wspomniałem omawiając zagadnienie zapisu.

8. Do dziedziczenia wkładu gruntowego w r.s.p. stosuje się także art. 1085 k.c. Przepis ten został poważnie zmieniony w wyniku nowelizacji. Obecnie stanowi on, że spadkobierca, który na skutek działu spadku otrzymał wkład gruntowy i zbył go przed upływem lat dziesięciu od daty otwarcia spadku, ma obowiązek wydania korzyści uzyskanych ze zbycia tego wkładu pozostałym spadkobiercom dziedziczącym ten wkład gruntowy, stosownie do ich udziału w spadku. Uregulowanie to jest elastyczniejsze niż poprzednie, lecz mniej chroni interesy spadkobierców, którzy nie otrzymali wkładu w wyniku działu spadku, np. czynności prawnej bezpłatnej nie towarzyszą z reguły żadne korzyści po stronie zbywcy, nie powstaje tym samym obowiązek ich zwrotu.

9. Nowelizacja kodeksu cywilnego i nowe prawo spółdzielcze w znacznym stopniu uprościły skomplikowane zagadnienia związane

²³ J. Pietrzykowski, *Dziedziczenie wkładu*, s. 78 - 79.

z dziedziczeniem wkładów gruntowych w r.s.p. Nowe rozwiązania stały się bardziej zgodne z oczekiwaniami społecznymi. W dalszym ciągu istnieją jednak pewne budzące wątpliwości kwestie, zwłaszcza z związku z koniecznością odpowiedniego stosowania przepisów o dziedziczeniu gospodarstw rolnych.

ON THE ISSUE OF SUCCESSION TO LAND CONTRIBUTIONS IN COOPERATIVE FARMS

Summary

The novelization of the Civil Code *in* the wake of the Act of 26 March, 1982, (Government Regulations and Laws Gazette nr 11 position 81), has introduced important changes regarding the succession to land contributions.

The Act appoints all those to inherit land contributions who meet the preconditions expressed by art. 1087 § 1 point 1, 2, and 3 C.C., and, in cases of a lack, among the heirs, of persons meeting the condition expressed by art. 1087 § 1 point 1 C.C., the land contributions are further inherited by those expressed by art. 1087 § 2 C.C. Land contributions are inherited also by far-off descendants of the decedent, or the brothers and sisters of the decedent of their descendants, on the principle of the so-called specific replacement, on the basis of article 1060 and 1062 C.C. in connection to art. 1086 C.C, yet under the condition that they meet the precondition expressed by art. 1087 § 1 point 1 C.C. Article 1063 C.C. (in connection to art 1086 C.C.) can be fully made use of in successions to land contributions as it specifies the situations in which inheritance on general principles can take place, (i.e. on the basis of article 931 C.C. and the following).

Article 1065 C.C. (in connection to art. 1086 C.C.) specifies those who might be appointed testamentary heirs to land contributions. In every case, anyone who meets the conditions entitling him or her to acquire an agricultural real estate by way of transfer of property (art. 1065 § 1 C.C), might be appointed and heir on the basis of the will. Further, someone who does not meet the above condition might still be appointed an heir, but he or she would have to be entitled to inherit the contribution by act, in the event of the decedent not leaving a will.

The novelization of the Civil Code has encompassed other issues as well, among others, those connected to legacies of land contributions, the alienation of an inheritance of that of portions encompassing land contributions, of, finally, to the distribution of the inheritance.